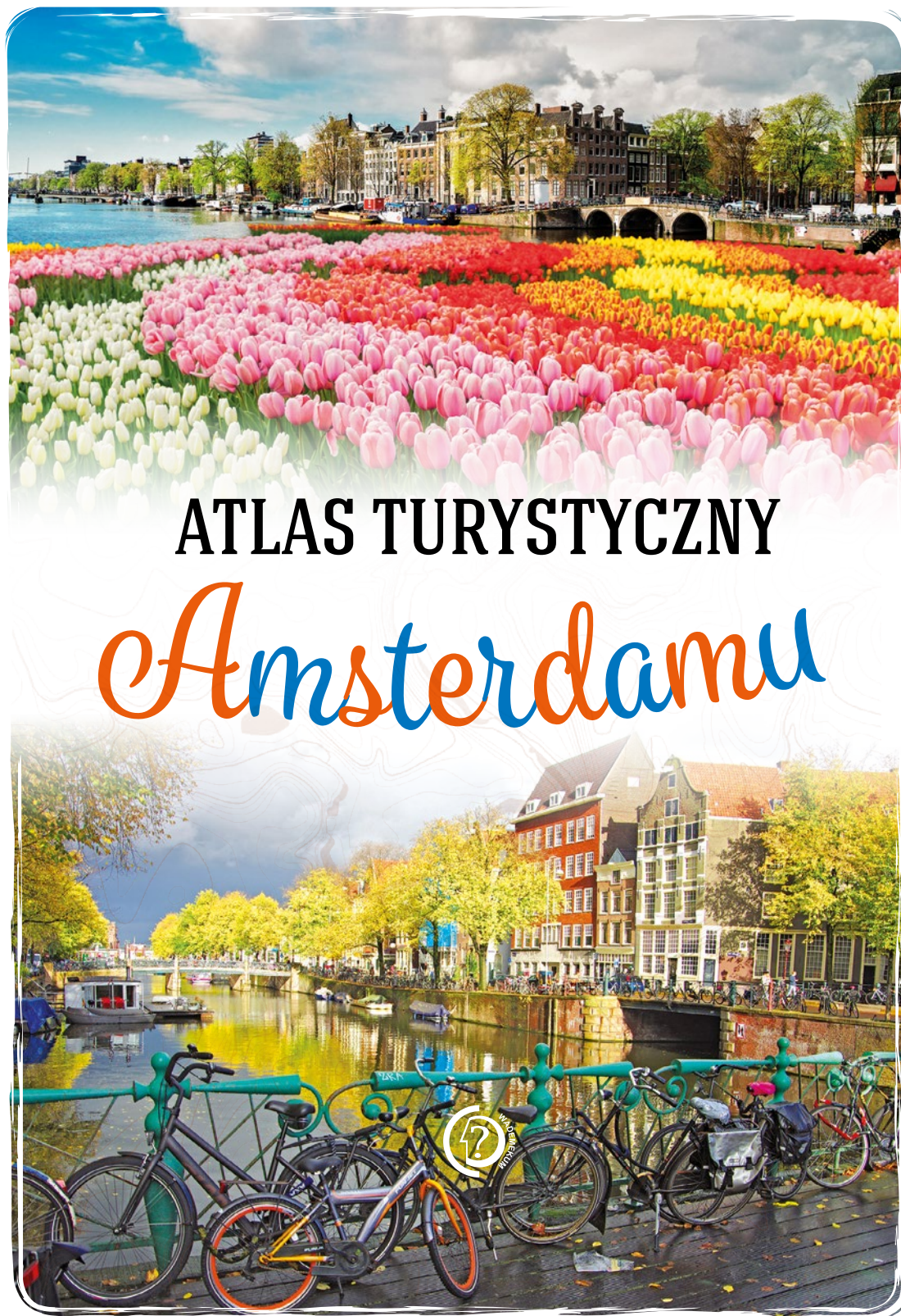

BEATA I PAWEŁ POMYKAŁSCY

ATLAS TURYSTYCZNY

Amsterdamu

TEKST: BEATA I PAWEŁ POMYKAŁSCY

REDAKCJA: ANNA WILLMAN

KOREKTA: AGNIESZKA MAREKWICA, MONIKA WRÓBEL

PROJEKT MAKIETY: MARIUSZ DYDUCH

PROJEKT OKŁADKI: AMADEUSZ TARGOŃSKI

OPRACOWANIE GRAFICZNE OKŁADKI: JACEK BRONOWSKI

SKŁAD, FOTOEDYCJA I OPRACOWANIE GRAFICZNE: LUBA RISTUJCZINA STUDIO LITERA –
WWW.STUDIOLITERA.PL

MAPY: RADOSŁAW PRZEBITKOWSKI

ZDJĘCIA NA OKŁADCE: FRONT OD GÓRY: © NEIRFY | DREAMSTIME.COM, © MARZENA,
MICHAŁ I JACEK BRONOWSCY / FOTO-BAZA.PL; grzbiet od góry: © Digikhmer | Dreamstime.
com, © Marzena, Michał i Jacek Bronowscy / foto-baza.pl; TYŁ OD GÓRY: © MARZENA,
MICHAŁ I JACEK BRONOWSCY / FOTO-BAZA.PL, © SBORISOV | DREAMSTIME.COM

© Copyright for text, cover and layout SBM sp. z o.o., 2021
Warszawa 2021

Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.
ul. Sułkowskiego 2/2
01-602 Warszawa

www.WYDAWNICTWO-SBM.pl

ISBN 978-83-66482-41-8

SPIS TREŚCI

KALEJDOSKOP..... 4

Witajcie w Amsterdamie (6) • Historia miasta (8) • Królestwo Niderlandów (20) • Architektura i życie (22) • Śladami van Gogha (26) • Kuchnia (32) • Język (36) • Minisłowniczek (38) • Pamiątki z Amsterdamu (40)

TRASY.....44

Przez Stare Miasto – jak rodziła się potęga Amsterdamu (46) • Wzdłuż kanałów – miasto na wodzie i jego osobliwości (54) • Holenderskie ikony – słynne piwo i jeszcze słynniejsze muzea (62) • Inne oblicze stolicy – codzienne życie i trochę alternatywy (67) • Trochę historii, trochę sztuki i szczypta nauki (72)

ATLAS OD A DO Z58

Albert Cuypmarkt (80) • Alkmaar (81) • Allard Pierson Museum (82) • Amstelkerk (83) • Amstelpark (84) • Amsterdamskie Muzeum Tulipanów (86) • Beatrixpark (87) • Beginaz (88) • Blauwbrug (90) • Bloemenmarkt (91) • Café 't Mandje (92) • COBRA Museum (93) • Centrum Nauki NEMO (94) • Damrak (96) • De Krijtberg (97) • Dom Anne Frank (98) • Dom Bartolottiego (100) • Dom Handlowy Magna Plaza (101) • Dworzec Amsterdam Centraal (102) • Dzielnica chińska (103) • Dzielnica czerwonych latarni (104) • Dzielnica Kultury Żydowskiej (106) • EYE Film Instituut Nederland (107) • Edam (108) • Forty Amsterdamu (110) • Fabryka Gassan Diamonds (111) • Figure découpée (112) • Gmach giełdy Beurs van Berlage (113) • Heineken Experience (114) • Homomonument (115) • Housboat Museum (116) • IJ (117) • Johan Cruyff Arena (118) • Jordaan (119) • Kattenkabinet (120) • Keukenhof (121) • Kościół Matki Bożej Niepokalanej (122) • Kościół św. Mikołaja (123) • Kościół Stary (124) • Kościół Ukryty (125) • Kościół Południowy (126) • Kościół Nowy (127) • Kościół Północny (128) • Kościół Zachodni (129) • Królewska Sala Koncertowa (130) • Leidseplein (131) • Lochy Amsterdamu (132) • Munttorren (133) • Muzeum Amsterdamu (134) • Muzeum Biblii (135) • Muzeum Fotografii FOAM (136) • Muzeum Holenderskiego Ruchu Oporu (137) • Muzeum Kanałów (138) • Muzeum Miejskie (140) • Muzeum Morskie (141) • Muzeum Moco (143) • Muzeum Multatuli (144) • Muzeum Państwowe (145) • Muzeum Sera (150) • Muzeum Toreb i Torebek (151) • Muzeum van Gogha (152) • Muziekgebouw aan 't IJ (154) • Narodowe Miejsce Pamięci (155) • NDSM (156) • Nowy Rynek (157) • Ogród botaniczny (158) • Ogród zoologiczny Artis (160) • Oosterpark (161) • Oost-Indisch Huis (162) • Plac Dam (164) • Plac Waterloo (166) • Polder Beemster (168) • Pomnik Narodowy (171) • Ratusz (172) • Rembrandthuis (174) • Rembrandtplein (178) • Rower (180) • Sarphatipark (182) • Silodam (183) • Synagoga Portugalska (184) • Torenluis (185) • Vondelpark (186) • Waga miejska (187) • Zaanse Schans (188) • Żydowskie Muzeum Historyczne (191)

K A L E J D O S K O P

WITAJCIE W AMSTERDAMIE

Amsterdam to miasto wyjątkowe pod wieloma względami. Swój charakter, bogactwo oraz bujne dzieje zawdzięcza przede wszystkim wodzie. Trudno o drugą europejską stolicę, która byłaby tak silnie związana z morzem. To właśnie ono umożliwiło dalekie wyprawy i odkrywanie nowych ziem, a co za tym idzie – zdobywanie nowych rynków, które sprawiły, że całe Niderlandy rosły w siłę i dostatek.

Amsterdamczycy nigdy nie narzekali na położenie swego miasta – woda była dla nich zarówno wyzwaniem, jak i szansą. Owszem, musieli się zmagać z jej żywiołem, ale też szybko nauczyli się wykorzystywać jej potencjał. Stworzyli miasto dostatnie, wygodne i piękne – jego imponujący układ urbanistyczny oparty na sieci ponad 160 kanałów powstał już w XVII w.

Amsterdam ma wiele twarzy. Ci, którym kojarzy się głównie z liberalną atmosferą i frywolnością spod znaku dzielnicy czerwonych latarni, przyjadą tu po zabawę i rozrywkę urozmaiconą wizytami w coffee shopach.

Miłośnicy sztuki spędzą długie godziny w Rijksmuseum, Muzeum Vincenta van Gogha i wielu innych galeriach prezentujących dokonania bardziej lub mniej znanych artystów.

▲ Flaga
Amsterdamu

▼ Herengracht

▲ Restauracja przy Leidseplein

Stolica Holandii, podobnie jak cały kraj, słynie ze znakomitej architektury. Dotyczy to zarówno wiekowych budowli, jak i współczesnych obiektów. Dla projektantów jest niewyczerpanym źródłem wzorców i inspiracji.

► Holenderka w stroju narodowym

Amsterdam to także idealny kierunek dla fanów „city breaków” – można tu poczuć rytm wielkiej metropolii, spędzić kilka intensywnych dni, poznając różnorodne atrakcje, spacerując po wielkomiejskich ulicach, cichych zaułkach oraz zadbanych parkach. Bezcennym doświadczeniem będzie też obserwacja codziennego życia amsterdamczyków.

HISTORIA MIASTA

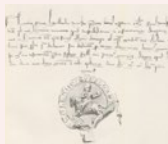
Dzieje miasta sięgają XII w., kiedy w okolicy tamy na rzece Amstel powstała osada zamieszкана przez około tysiąca osób. Dziś na jej miejscu rozciąga się najbardziej reprezentacyjny plac miasta, czyli Damplein. W języku niderlandzkim tama to *dam*, tak więc z połączenia tych dwóch słów powstały nazwy „Amstelredam” i „Amstelledamme”, które z czasem ewoluowały do dzisiejszej formy.

Bagna, mokradła i pierwsze ulice

Od samego początku mieszkańcy miasta borykali się z jednym poważnym problemem, jakim był podmokły teren. Właściwie w całej okolicy występowały bagna, mokradła i torfowiska porzucane przez kilka rzek. Z tego powodu gęstość zaludnienia oczywiście nie była duża. Pierwsze ulice biegły zgodnie z dzisiejszymi Nieuwendijk i Warmoesstraat, a więc między dworcem centralnym a placem Dam.

▲ Herb miasta
zdobiący wieżę
menniczą
Munttoren

▲ Faksymile
dokumentu
z 1275 r.
z pierwszą
wzmianką
o Amsterdamie

◀ Mapa
Amsterdamu
przed
wybudowaniem
półkolistych
pierścieni
kanatów, 1400 r.

▲ Pierre Fouquet, według Jana de Beijera, *Widok Oude Kerk*, 1760 r.

Ponieważ teren był wyjątkowo trudny, to zanim postawiono jakąkolwiek budowlę, najpierw usypywano sztuczny pagórek. Z czasem opracowano metodę stawiania budynków na palach, które wbijano na głębokość aż 18 m. Tak powstawały kolejne domy i drogi, a nawet znacznie większe budowle jak Oude Kerk (Stary Kościół).

Budowanie potęgi

Specyfika położenia wykluczała możliwość uprawiania ziemi, ale zaradni amsterdamczycy znaleźli inne źródło utrzymania: rybołówstwo i żeglugę, co z kolei doprowadziło do budowy portu. Połowy, początkowo najważniejsze źródło dochodu, stopniowo ustępowały miejsca handlowi, zwłaszcza suszonymi lub solonymi śledziami sprowadzanymi z południowego wybrzeża Szwecji oraz piwem z Hamburga, na którego import Amsterdam otrzymał monopol w 1323 r.

Dynamicznie rozwijająca się osada już na początku XIV w. otrzymała prawa miejskie. Co ciekawe, miasto nigdy nie dołączyło do Związku Hanzeatyckiego zrzeszającego ośrodki handlowe północnej Europy.

W połowie następnego stulecia dobrą passę przerwały potężne pożary, które dwukrotnie strawiły drewnianą zabudowę 30-tysięcznej miejscowości. Szczególnie dotkliwy okazał się ten w 1452 r. Z tragedii wyciągnięto jednak odpowiednie wnioski i od tej pory w Amsterdamie powstawały tylko murowane, kryte dachówką budynki.

▼ Het Houten Huys, najstarszy zachowany drewniany dom w Amsterdamie

◀ Hendrik Keun, *Widok na Houtmarkt* (obecnie Jonas Daniël Meijerplein), 1760–1787

Posiadłość Habsburgów

W 1348 r. władzę nad Holandią zdobyli Burgundowie, ale szybko, bo już w 1477 r., utracili ją na rzecz Habsburgów. Zaledwie 12 lat później, w zamian za udzieloną przez amsterdamskich mieszczan pożyczkę, Maksymilian II zezwolił na umieszczenie cesarskiej korony w herbie, co znacznie podniosło prestiż miasta.

Na przełomie XV i XVI w. w Amsterdamie pojawili się Żydzi sefardyjscy, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia rodzinnego Półwyspu Iberyjskiego w wyniku prowadzonej tam przez arcykatolickich władców polityki dyskryminacyjnej wyznawców innych religii.

Reformacja i walka o niepodległość

XVI stulecie przyniosło duże zmiany. Na arenie międzynarodowej istotnym wydarzeniem było przeniesienie przez cesarza Karola V głównej siedziby cesarstwa Habsburgów do Hiszpanii. W Niderlandach czas ten upływał przede wszystkim pod znakiem reformacji i walk religijnych. W latach 1566–1567 kalwiński przypuścili szturm na katolickie kościoły, grabiąc je niemal doszczętnie, a wypadki te przeszły do historii pod nazwą „furia obrazoburcza”. W tym czasie Amsterdam na tle innych miast jawił się wielu osobom prześladowanym w Europie z powodu wyznania jako oaza spokoju i tolerancji, toteż napłynęło tu wielu przybyszów z całego kontynentu, w tym kolejna fala Żydów wygnanych z Półwyspu Iberyjskiego. By uspokoić sytuację w Niderlandach, Filip II wysłał księcia Albę na rozmowy pokojowe, ten jednak brutalnie spacyfikował reformatorów, pogarszając tylko sytuację. Ci, którzy nie polegli w walce, uciekli do Anglii, a Filip II zdelegalizował kalwinizm.

▲ William Scrots, *Portret Maksymiliana II*, 1544 r.

▲ Tyccjan, *Portret Karola V*, XVI w.

▲ Tyccjan, *Portret Filipa II*, XVI w.

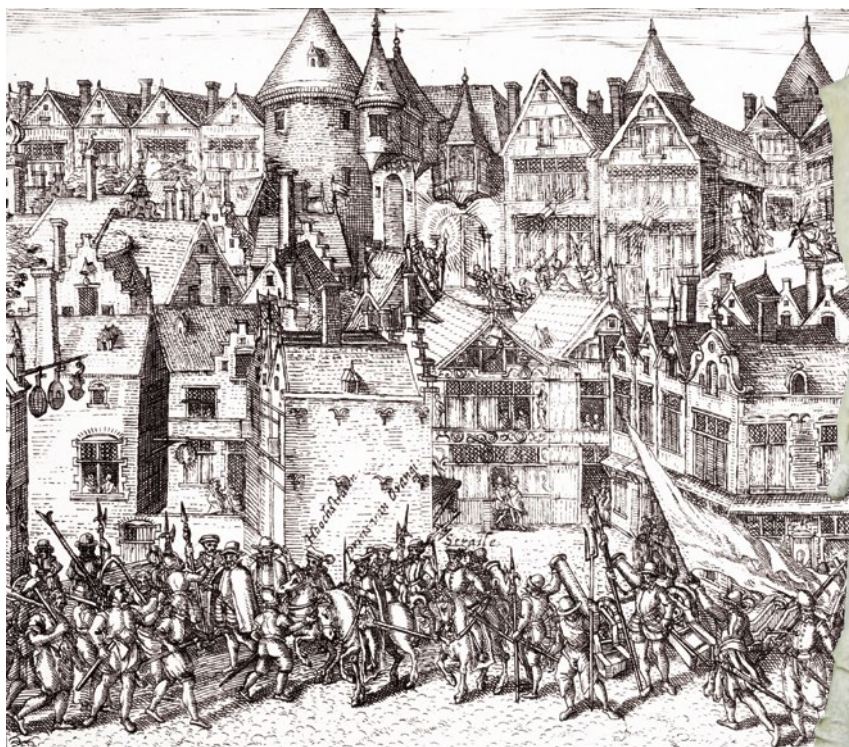
► Dirck van Delen,
Ikonoклаści
w kościele,
1630 r.

► Pomnik
Wilhelma I
Orańskiego
w Brukseli

▼ Tłumione
zamieszki
kalwinistów
w Antwerpii na
rycinie Fransa
Hogenberga,
1567–1570

W konsekwencji tych zdarzeń doszło do wybuchu powstania przeciwko Hiszpanom, które przerodziło się w potężny konflikt zwany wojną osiemdziesięcioletnią. Rewolucjonistom przewodził Wilhelm I Orański, którego historia uznała za ojca Holandii. Uwieczniają go m.in. słowa hymnu państwowego, który – choć oficjal-

◀ Pieter Corneliszoon Hooft, Gerard Brandt, *Przejęcie władzy w Amsterdamie przez protestantów, 1703 r.*

▼ Johannes Wierix, *Portret Philippsa van Marnixa, 1581 r.*

nie został uznany dopiero w 1932 r. – według Holendrów jest najstarszym hymnem na świecie. Słowa narodowej pieśni napisał już w XVI w., a więc jeszcze w czasie walk o niepodległość, burmistrz Antwerpii Philipps van Marnix.

W 1579 r. siedem prowincji północnych zawarło tzw. unię utrechcką – na jej mocy regiony, które dały początek dzisiejszym

▼ Joseph Denis Odevaere, *Podpisanie unii w Utrechcie, 1815–1830*

► Monety emitowane przez Holenderską Kompanię Wschodnioindyjską

▲ Portret Johana van Oldenbarnevelta, założyciela Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej, XVII w.

▼ Replika żaglowca Amsterdam Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej

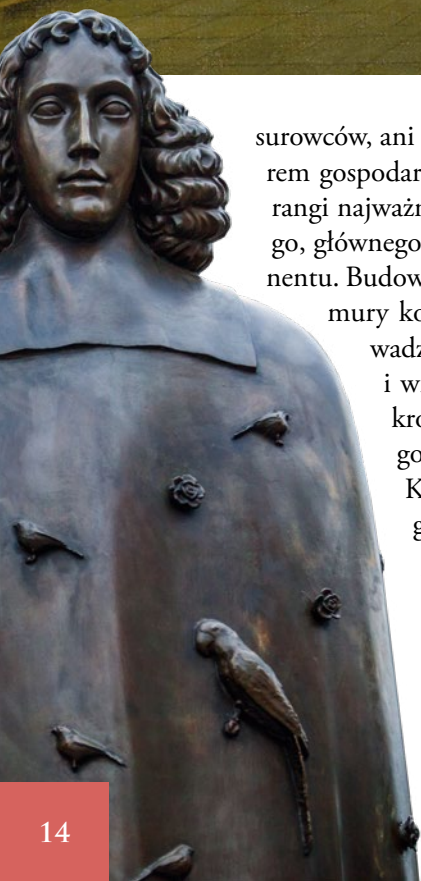
Belgii i Luksemburgowi, miały pozostać przy hiszpańskich Habsburgach, natomiast pozostałe, z Amsterdamem na czele, powołały do życia Republikę Zjednoczonych Prowincji, którą uznaje się za podwaliny pod przyszłą Holandię.

Złoty wiek

Mimo trudnych i krwawych wydarzeń, do jakich dochodziło w XVI w., to właśnie wtedy położono podwaliny pod złoty wiek, jaki nastał w następnym stuleciu. Holenderskie statki zaczęły pływać na wschód, docierając aż do Indonezji, a to oznaczało uruchomienie intratnej wymiany handlowej. Holendrzy prowadzili także ożywioną działalność w basenie Morza Bałtyckiego – handlowali przede wszystkim śledziami, solą, miedzią, drewnem, zbożem i żelazem.

Przełom XVI i XVII w. to czas wielkiej ekspansji Holendrów na Daleki Wschód – w 1602 r. powstała Holenderska Kompania Wschodnioindyjska, w 1609 r. założono renomowany Bank Amsterdamski, w którym pieniądze pożyczaly nawet koronowane głowy, a dwa lata później giełdę. Firmy te uczyniły z republiki globalną potęgę morską i handlową. Małe państwo, które nie miało ani

surowców, ani ziemi, by rozwinąć rolnictwo, stało się liderem gospodarki połowy XVII w., a Amsterdam urósł do rangi najważniejszego europejskiego centrum handlowego, głównego rynku zbytu i najbogatszego miasta kontynentu. Budowano nowe domy, w niebo wyrastały wysokie mury kościołów, w magazynach piętrzyły się sprowadzone z dalekich krajów przyprawy, jedwab i wiele innych cennych produktów. Kolejnym krokiem w rozwoju handlu dalekomorskiego było powołanie w 1621 r. Holenderskiej Kompanii Zachodnioindyjskiej, która obsługiwała rynki amerykańskie, w tym założony pięć lat później Nowy Amsterdam (dzisiejszy Nowy Jork).

W czasach koniunktury gospodarczej rozkwitała sztuka. Oprócz malarstwa, w którym prym wiodli Rembrandt i Vermeer, powstawały wybitne dzieła rzeźbiarskie

▲ Job
Adriaenszoon
Berckheyde,
Giełda
w Amsterdamie,
XVII w.

▲ Rembrandt,
Autoportret,
ok. 1665–1669

◀ Pomnik
Barucha Spinozy
w Amsterdamie

► Jan van der Heyden, Widok Amsterdamu z domami przy Herengracht i Haarlemmersluis, 1670 r.

▲ Domniemany autoportret Jana Vermeera, detał obrazu U stręczycielki, 1656 r.

i architektoniczne, a sztuka jubilerska wzniosła się na wyżyny. Prężnie rozwijała się także nauka – to właśnie wtedy działał słynny filozof Baruch Spinoza. Podobno w połowie XVII w. połowa publikowanych na świecie książek ukazywała się właśnie w Amsterdamie. Działyły dziesiątki wydawnictw i mnóstwo księgarni – w szczytowym okresie było ich blisko 400.

Miasto było stosunkowo duże i ludne (około 200 tys. osób), a jego rozwój wymagał poszerzenia przestrzeni. W latach 1612–1663 powstał plan zwany Grachtengordel, czyli „pierścień kanałów”, których główną linię wyznaczają do dziś cztery najważniejsze: Prinsengracht, Keizersgracht, Herengracht i Singel.

▼ Jan Vermeer, Koronczarka, 1669–1671

► Plan i panorama Amsterdamu, 1662 r.

◀ Gerard ter Borch, Podpisanie pokoju westfalskiego, 1648

▲ Jan van der Heyden, Plac Dam z ratuszem i Nieuwe Kerk, 1667

Niepodległość i nadciągający kryzys

W 1648 r. zawarto pokój westfalski kończący wojnę trzydziestoletnią, a proklamowana w 1588 r. Republika Siedmiu Zjednoczonych Prowincji Niderlandów została oficjalnie uznana za państwo niezależne od Hiszpanii. Niestety od połowy XVII w. zaczęły się pojawiać pierwsze zwiastuny kryzysu. W 1652 r. rozpoczęła się wojna z Anglią. Po 12 latach, w 1664 r. Holandia utraciła na jej rzecz Nowy Amsterdam, który przemianowano na Nowy Jork, a następnie zaczęła się wojna z Francją, czego skutkiem była blokada portu w Amsterdamie i w konsekwencji poważne osłabienie gospodarcze kraju. Mimo spadku dochodów i zamknię-

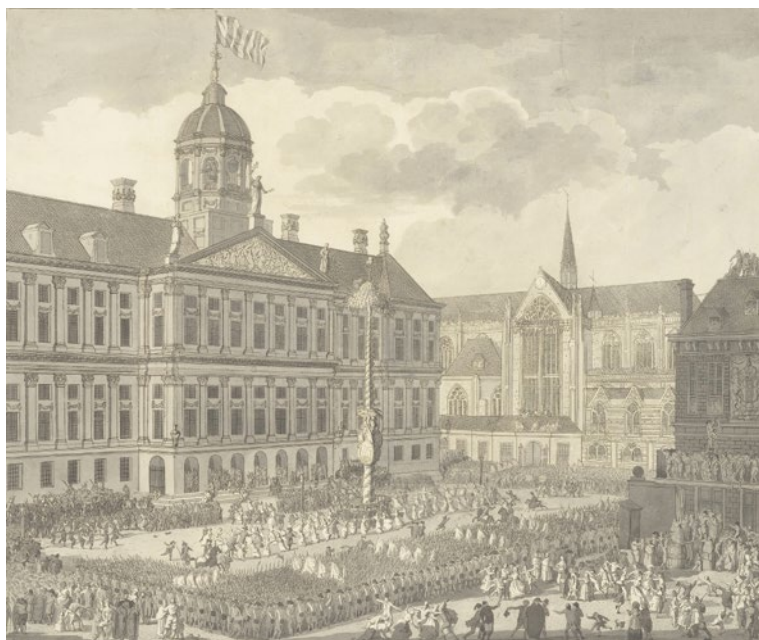
▲ Tabakiera z widokiem Amsterdamu

▲ Johannes Vingboons, Widok Nowego Amsterdamu, 1664 r.

◀ Plan Nowego Amsterdamu z 1660 r.

► Willem Kok, Plac Dam w czasie rewolucji batawskiej, 1795

▲ Charles Howard Hodges, Ludwik Bonaparte jako król Holandii, 1809

cia wielu inwestycji nie ograniczano wydawania zgromadzonych dotąd środków. Na to nałożyły się konflikty społeczne spowodowane m.in. rosnącymi różnicami majątkowymi pomiędzy poszczególnymi warstwami społecznymi.

Pod koniec XVIII stulecia do Amsterdamu i całej Holandii zaczęły docierać echa rewolucji francuskiej. W 1795 r. do północnej części kraju wkroczyła Francja, która przy poparciu liberałów-demokratów ustanowiła Zgromadzenie Narodowe i dotychczasową nazwę kraju zamieniła na Republikę Batawską.

W epoce napoleońskiej cesarz Francuzów ustanowił w 1806 r. swojego brata Ludwika królem Holandii. Zaledwie cztery lata później ze względu na rosnącą samodzielność Ludwika Napoleon zmusił go do abdykacji i włączył Holandię do Francji. W tych okolicznościach doszło do kolejnego potężnego zahamowania rozwoju hollenderskiej gospodarki.

► Miniatura z portretami króla Holandii Wilhelma I i jego brata Fryderyka Orańskiego

▲ Johan Conrad Greive, Budowa Kanału Morza Północnego, 1872 r.

Zmienne koleje losu

Po okresie okupacji napoleońskiej, w czasie której doszło nawet do blokady amsterdamskiego portu, miasto od połowy XIX w. znów zaczęło się dynamicznie rozwijać i ponownie jedną z głównych determinant tego procesu był handel dalekomorski. Sprzyjało temu otwarcie Kanału Morza Północnego, a Amsterdam odzy-

skął rolę bardzo ważnego portu. Rewolucja przemysłowa ściągnęła do miasta mieszkańców wsi, co wkrótce spowodowało kryzys mieszkaniowy – szybko jednak został rozwiązany poprzez budowę sieci osiedli satelickich. Ponownie rozkwitło życie kulturalne, artystyczne i naukowe, a ukoronowaniem dobrej passy było przyznanie Amsterdamowi prawa do organizacji Letnich Igrzysk Olimpijskich w 1928 r. Niestety Holandia nie zdołała się uchronić przed

skutkami Wielkiego Kryzysu, który na początku lat 30. XX w. wstrząsnął całym zachodnim światem. Gdy udało się opanować sytuację, wybuchła II wojna światowa. Kraj przez pięć lat pozostawał pod okupacją niemiecką. Szczególnie trudny dla mieszkańców stolicy okazał się jej ostatni etap – zimą 1945 r. cierpieli taki głód, że jedli nawet cebulki tulipanów.

Zupełnie inna rzeczywistość nastąpiła po pokonaniu III Rzeszy. Powojenny Amsterdam, żyjący spokojnie i dostatnio, stał

się synonimem wolności i walki o ten przywilej. Walczono o prawa kobiet, legalizację narkotyków, prawa osób homoseksualnych itd. Jednocześnie Holandia stała się jednym z liderów procesu zjednoczenia Europy – w 1952 r. wraz z pięcioma innymi państwami powołała do życia Europejską Wspólnotę Węgla i Stali, załóżek póź-

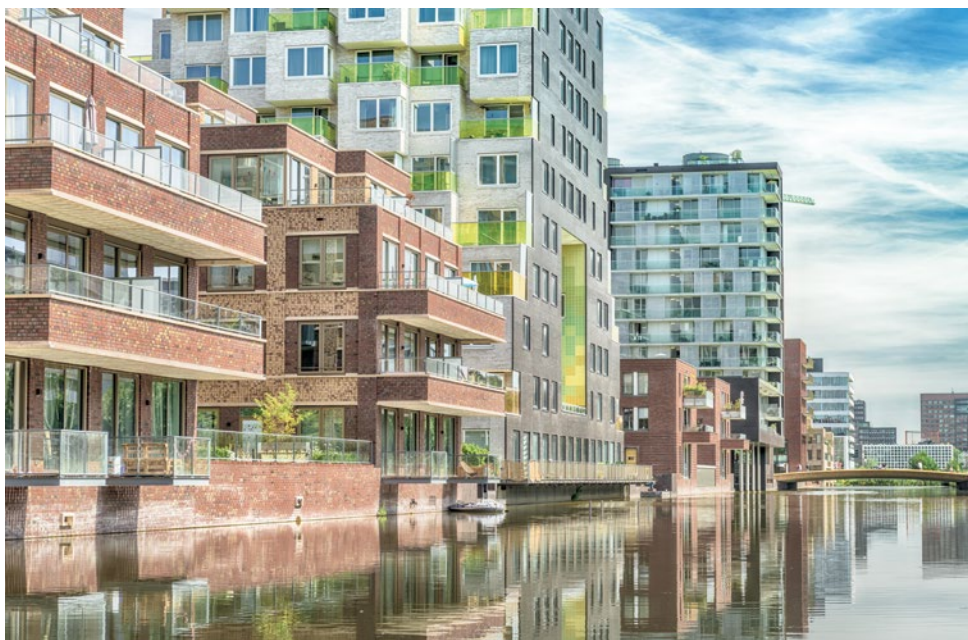

▲ Kanał Morza Północnego z lotu ptaka

▲ Halina Konopacka podczas IX Letnich Igrzysk Olimpijskich w Amsterdamie

◀ Fajans z Delftu upamiętniający Igrzyska Olimpijskie w Amsterdamie

▲ Nowoczesne apartamentowce w dzielnicy Zuidas

niejszej Unii Europejskiej, a w 1991 r. w Maastricht (holenderski region Limburgia) doszło do podpisania traktatu ustanawiającego Wspólnotę w znanym nam dziś kształcie.

Gospodarczy gigant o niewielkich rozmiarach

Holandia mimo niewielkiej powierzchni jest jednym z najlepiej rozwiniętych gospodarczo państw świata. Liczby w jej przypadku mówią same za siebie: roczne PKB oscyluje tu na poziomie ponad 800 mld dolarów, co daje 53 tys. dolarów na osobę (dla porównania w Polsce jest to nieco ponad 15 tys. dolarów na osobę). Około 70% PKB przynoszą usługi, prawie 18% przemysł i niecałe 2% rolnictwo, choć przemysłem spożywczym Holandia stoi! Mimo pozornie niekorzystnego bilansu na rzecz rolnictwa jest ono potężną gałęzią gospodarki – holenderskie pomidory, ogórki i paprykę ze szklarni zjada się w połowie Europy, a Holandia znajduje się w pierwszej trójce największych eksporterów produktów rolnych. Dużą popularnością cieszy się także hodowla, przede wszystkim świń i oczywiście krów stanowiących podstawę przemysłu mleczarskiego. Z tego wynika jednak zupełnie inny problem – w Holandii powstaje każdego roku dwukrotnie więcej nawozu naturalnego, niż potrzeba w rolnictwie, co jest jednym z wyzwań ekologicznych tego kraju.

Porównywalnie do PKB rozkłada się także rynek pracy: ponad 80% osób znajduje zatrudnienie w usługach, 17% w przemyśle, a tylko 1,2% w rolnictwie. Najbardziej znane holenderskie firmy to: Shell, DAF Trucks, Nationale-Nederlanden i Philips.

▲ Biznesowa dzielnica Amsterdamu